

Socialdepartementet
Enheten för hälsa och civilsamhälle

s.remissvar@regeringskansliet.se
s.hc.delning@regeringskansliet.se

Stockholm 2024-08-21

REMISSYTTRANDE;
En trygg uppväxt utan nikotin, alkohol och lustgas (SOU 2024:23)
(Ert diarienummer S2024/00726)

Visita är bransch- och arbetsgivarorganisation för den svenska besöksnäringen. Visita samlar nästan 6 000 medlemsföretag med drygt 9 000 arbetsställen, huvudsakligen hotell, restauranger, caféer, nöjesrestauranger, cateringföretag, konferensanläggningar, spa, campingföretag, vandrarhem, skidanläggningar, nöjes- och djurparker, turistbyråer, museer samt turist- och eventföretag. Visita tecknar branschens kollektivavtal och är en medlemsorganisation i Svenskt Näringsliv. Som branschorganisation hjälper Visita företagen att växa och utvecklas och är besöksnäringens företrädare i politiska frågor.

Visita har tagit del av rubricerat betänkande och får härmed inkomma med följande.

YTTRANDE

1. Förslagen i betänkandet

I det aktuella betänkandet föreslås huvudsakligen följande.

1.1. Lustgas

I syfte att förhindra användning av lustgas för berusning föreslås att en ny reglering av lustgas ska införas. Regleringen innebär att det blir förbjudet att sälja lustgas till någon under 18 år och att den i övrigt bara får säljas i begränsade mängder eller för användning i näringsverksamhet.

Lustgas ska inte heller få säljas om det finns anledning att anta att lustgasen ska användas som berusningsmedel. Avgörande för om det kan antas att lustgas ska användas som berusningsmedel ska vara på vilket sätt eller i vilket sammanhang försäljningen sker. Endast två behållare om nio gram lustgas vardera ska få säljas eller

fyllas på per köptillfälle till en privatperson. Det innebär att en privatperson inte ska få köpa stora tuber med lustgas eller storpack av mindre patroner. Det ska dock fortfarande vara möjligt att sälja lustgas i större kvantiteter och i större behållare till en näringsidkare.

Den som lämnar ut eller fyller på lustgas ska förvissa sig om att köparen inte är under 18 år och har rätt att köpa mer lustgas än vad mängdbegränsningen tillåter.

Folkhälsomyndigheten föreslås få utfärda föreskrifter om skyldigheten att kontrollera köparen och om undantag från mängdbegränsningen.

Folkhälsomyndigheten ska få tillsynsansvar över att bestämmelserna i lagen och anslutande föreskrifter följs. Myndigheten får genomföra kontrollköp samt har rätt att få tillträde till lokaler, göra undersökningar och ta prover.

Den som vill bedriva detaljhandel med lustgas ska anmäla försäljningen till Folkhälsomyndigheten. Myndighetens kostnader för anmälan och tillsyn ska finansieras genom avgifter.

Det är endast försäljningen till privatpersoner som föreslås påverkas. Försäljningen till restauranger och caféer eller företag inom industrin föreslås inte att omfattas av begränsningen.

Folkhälsomyndigheten föreslås få rätt att meddela de förelägganden som behövs för att reglerna om lustgas ska följas. Föreläggandet får förenas med vite. Vid allvariga eller upprepade överträdelser ska myndigheten få förbjuda den som bedriver detaljhandel med lustgas att fortsätta försäljningen eller meddela varning.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer lustgas i strid mot bestämmelserna i lagen ska enligt förslaget dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Om gärningen är ringa ska den inte medföra straffansvar.

1.2. Tobaksområdet

Utredningen föreslår att bestämmelser om en rök-, tobaks- och nikotinfri skoltid ska införas. Förslaget innebär att elever i förskoleklass, grundskolan och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer inte ska få röka, vejpå eller snusa under den tid då undervisning pågår i skolan. Förbudet föreslås gälla i skolbyggnaden och i det närområde kring skolan som skolpersonal kan ha uppsikt över samt på skolutflykter och skolresor.

Det är den som är huvudman för skolan som ska ansvara för att förbudet följs. Syftet med bestämmelsen är att minska ungas tobaks- och nikotinbruk och att förhindra att elever exponeras för andras bruk av produkterna under den tid som de går i skolan.

Utredningen föreslår att en förpackning med portionsförpackade tobaksfria nikotinprodukter som säljs till konsumenter (styckförpackning) ska innehålla minst 20 portioner. En styckförpackning med färre portioner ska alltså inte få säljas till konsumenter. Det blir också förbjudet att till konsumenter sälja sådana produkter på något annat sätt än i en styckförpackning. Det innebär att det inte ska gå att sälja portioner styckvis. Syftet med att förbjuda försäljning i mindre mängder anges vara att förhindra att produkterna prismässigt attraherar ungdomar.

För att begränsa de risker som är förknippade med nikotin föreslår utredningen att den högsta tillåtna nikotinhalten för båda sorterna av snus ska bestämmas till tolv milligram per gram.

I syfte att försvåra för minderåriga att få tag på nikotin- och tobaksprodukter föreslår utredningen att ett förbud mot langning ska införas. Förslaget innebär att det blir förbjudet att som ombud eller på därmed jämförbart sätt anskaffa tobaksvaror, e-cigarett, påfyllningsbehållare och tobaksfria nikotinprodukter till den som inte har fyllt 18 år. Förbudet föreslås förenas med ett straffansvar. Den som förser en minderårig med sådana produkter kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

I anslutning till kriminaliseringen av langning föreslås också en bestämmelse om att förverkande av tobaks- och nikotinprodukter ska få ske från den till vilken langning har skett.

Utredningen föreslår att tobaksvaror, e-cigarett, påfyllningsbehållare och tobaksfria nikotinprodukter inte ska få förvaras i en kommersiell lokal eller i ett till den hörande utrymme, om produkten inte får säljas i lokalen. Det innebär att endast den som har uppfyllt kraven för att få sälja produkterna kommer att ha rätt att förvara dem i den lokal de säljs från. Den som otillåtet förvarar produkterna kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

1.3. Alkoholområdet

Utredningen föreslår att det nuvarande matkravet för att få servera alkohol förändras något. Enligt nu gällande regler ska innehavare av serveringstillstånd kunna erbjuda ett varierat utbud med ett flertal förrätter, huvudrätter och efterrätter. Utredningen anser – med beaktande av förändrade matvanor – att detta inte längre kan anses motiverat. Enligt utredningens förslag ska det räcka med att restaurangen kan erbjuda ”flera olika maträtter”, vilket som exempel anges kunna vara ”matiga sallader”.

Utredningen föreslår vidare att tiden för när matutbudet får begränsas till enklare maträtter ska tidigareläggas till kl. 22.00. I dag får en tillståndshavare begränsa sitt matutbud till ett fåtal enklare rätter efter kl. 23.00. Det innebär att en restaurang måste ha full personalstyrka fram till den tiden. I utredningen anges att detta krav i många

kommuner uppfattas som onödigt betungande för restauranger eftersom efterfrågan på en full måltid ofta är låg efter kl. 22.00.

För att underlätta handläggningen av ansökningar av serveringstillstånd föreslår utredningen att Folkhälsomyndighetens föreskriftsrätt ska utökas. Myndigheten ska enligt förslaget ta fram närmare föreskrifter om de krav på mat och lokaler som en restaurang måste uppfylla för att kunna få serveringstillstånd. Syftet med förslaget är att åstadkomma en enhetligare tillämpning av tillståndsansökningar i kommunerna och göra ansökningsprocessen mer förutsebar och enklare för företagen.

Utredningen föreslår vidare att reglerna om serveringstillstånd även ska omfatta den alkoholserving som sker ombord på svenska fartyg i trafik mellan Sverige och utlandet – dvs. i internationell sjöfart. För sådan alkoholserving har inte tidigare krävts serveringstillstånd. För att restaurangen ska få tillstånd och behålla det ska det krävas att serveringen uppfyller kraven i alkohollagen. Serveringen kommer också att omfattas av kommunernas och Polismyndighetens tillsyn. Syftet med förslaget är enligt utredningen att begränsa tillgängligheten av alkohol ombord och därigenom även den brottslighet som den kan ge upphov till.

Utredningen föreslår att den som har stadigvarande serveringstillstånd för cateringverksamhet ska anmäla den tid serveringen ska pågå till kommunen. Förslaget innebär att en anmälan ska göras för varje serveringstillfälle och att serveringstiden ska godkännas av kommunen innan serveringen får påbörjas. Syftet med förslaget är att den som är ansvarig klart ska få besked om under vilken tid som alkoholserving får pågå och att personal måste vara närvarande för att utöva tillsyn m.m.

Den som tillverkar folköl och den som har rätt att servera folköl eller starkare alkoholdrycker ska föreslås få anordna provsmakning av folköl. En anmälan om provsmakning ska göras till kommunen. I syfte att skapa enhetlighet vid tillämpningen föreslår utredningen att Folkhälsomyndigheten ska få meddela föreskrifter om vilken mängd av olika alkoholdrycker som får serveras vid provsmakningar.

Utredningen föreslår att kommersiellt främjande av detaljhandel med och privatinförsel av alkoholdrycker ska förbjudas. Förbudet innebär att det blir förbjudet att genom förmedling av försäljning av alkoholdrycker påverka konsumenter till köp, exempelvis genom digitala varukorgar med vidarelussning till Systembolagets eller en utländsk säljares online-butik. Förbudet föreslås förenas med straffansvar. Den som bryter mot förbudet ska dömas för olovligt främjande av alkoholförsäljning till böter eller fängelse i högst två år, eller om brottet är grovt, till fängelse i högst fyra år. Ringa gärning ska inte medföra straffansvar.

Vid marknadsföring av alkoholdrycker i tryckta skrifter ska informationstexter återges. Utredningen föreslår att detta krav utvidgas till att omfatta all sådan marknadsföring oavsett i vilket medium den sker. Syftet med förslaget är att även den

marknadsföring som sker på nätet ska omfattas av kravet på informationstexter. I alkoholförordningen (2010:1636) finns elva alternativa informationstexter som annonsörerna har att välja bland. Utredningen föreslår att tre av texterna ska tas bort eftersom de är allmänt hållna och därför får antas vara minst avskräckande.

Folkhälsomyndigheten för ett centralt register för tillsynsvägledning, tillsyn, uppföljning och utvärdering av lagens tillämpning samt framställning av statistik. Det föreslås att myndigheten därutöver ska föra ett register över resultaten av de kunskapsprov som sökanden av serveringstillstånd ska göra. Utredningen föreslår att kommunerna får ha direktåtkomst till det centrala registret för sin tillsyn och tillståndsprövning. Direktåtkomsten begränsas till uppgifter om serveringstillstånd och till restaurangrapporter. Även länsstyrelserna får ha direktåtkomst till registret för sin tillsyn. Den direktåtkomsten begränsas till uppgifter om serveringstillstånd inom det egna länet. Slutligen föreslås kommunerna få direktåtkomst till de uppgifter i registret över resultaten från kunskapsprov som behövs för deras tillståndsprövning och tillsyn.

1.4. Tillsyn över alkohol, tobak och nikotinprodukter

Utredningen föreslår att ansökan om serveringstillstånd för alkoholdrycker och försäljningstillstånd för tobaksvaror ska göras på ett av Folkhälsomyndigheten fastställt formulär. Av formuläret ska framgå vilka uppgifter som ska lämnas och vilka handlingar som ska bifogas ansökan. Syftet med förslaget är att tillförsäkra en likabehandling av näringsidkarna oberoende av var ansökan görs samt en effektiv tillståndsprövning och tillsyn.

Folkhälsomyndigheten föreslås få i uppdrag att tillsammans med länsstyrelserna utforma en lärarledd utbildning för kommunala handläggare om tillämpningen av alkohollagen och lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter vid tillståndsprövningen. Förslaget syftar till att stärka handläggarnas kompetens och kan antas bidra till att handläggningen av tillståndsärenden blir mer likvärdig inom landet.

Utredningen föreslår vidare att tillsynsmyndigheternas tillsynsansvar förtydligas i alkohol- och tobakslagstiftningen. Det ska framgå uttryckligen att Folkhälsomyndigheten har ett tillsynsvägledande ansvar enligt alkohollagen, men inte tillsynsansvar över bestämmelserna om servering av alkoholdrycker och alkoholdrycksliknande preparat eller över detaljhandel med folköl. Det ska vidare framgå att länsstyrelsens tillsyn omfattar kommunernas tillsyn och – när det är aktuellt – tillståndsprövning. Det innebär att länsstyrelserna inte har tillsyn över verksamhetsutövare. Länsstyrelserna ska även biträda kommunerna med råd och stöd samt främja samarbete och kunskapsutbyte mellan olika organ.

Utredningen föreslår vidare att det klargörs att kommunerna ska utöva tillsyn på fysiska försäljningsställen över förbuden att tillhandahålla tobaksvaror som inte

uppfyller produktkraven eller kraven på rapportering. Tillsynsansvaret innebär inte att kommunerna ska bedöma om tillverkare och importörer har uppfyllt lagens produktkrav eller rapportering. Den tillsynen utövas av Folkhälsomyndigheten.

Vidare föreslås att Polismyndigheten inte längre ska ha tillsynsansvar över förbudet att tillhandahålla nya tobaksvaror som inte har anmälts till Folkhälsomyndigheten. Det ansvaret ska enbart kommunen ha.

För att Folkhälsomyndigheten ska ha möjlighet att utöva en effektiv tillsyn föreslår utredningen att myndigheten ska ha befogenhet att meddela de förelägganden som behövs för att reglerna om teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat ska följas. Besluten ska kunna förenas med vite. Tillsynen över handeln med dessa produkter syftar till att kontrollera att de hanteras på ett säkert sätt och är tillräckligt denaturerade för ändamålet. Produkterna innehåller alkohol som kan medföra risk för människors liv eller hälsa vid felaktig hantering.

Sanktionsbestämmelserna i lagen om tobak och liknande produkter föreslås förtydligas. Utredningens förslag innebär att det preciseras i lagen om tobak och liknande produkter när en kommun ska återkalla ett försäljningstillstånd och när en kommun ska meddela tillståndshavare en varning. En kommun ska återkalla ett försäljningstillstånd vid allvarliga eller upprepade överträdelser av lagen eller anslutande föreskrifter, om inte en varning kan anses vara en tillräcklig åtgärd.

Kommunerna har för sin tillsynsverksamhet behov av att ta del av länsstyrelsernas och Folkhälsomyndighetens tillsynsbeslut enligt lagen om tobak och liknande produkter. Även försäljare av tobaksvaror, e-cigaretter och påfyllningsbehållare har behov av att känna till Folkhälsomyndighetens beslut, särskilt besluten om förbud mot försäljning av produkterna på den svenska marknaden. Utredningen föreslår därför att länsstyrelsernas och Folkhälsomyndighetens tillsynsbeslut ska undantas från sekretesskyddet i offentlighets- och sekretessförordningen (2009:641).

För att bidra till en mer effektiv tillsyn och tillsynsvägledning föreslår utredningen ett utökat informationsutbyte inom några områden. Kommunerna ska skicka kopior av beslut som rör marknadsföring i ärenden enligt lagen om tobak och liknande produkter och lagen om tobaksfria nikotinprodukter (2022:1257) till Konsumentverket. Folkhälsomyndigheten ska underrätta en kommun om myndigheten i sin verksamhet får kännedom om något som kan ha betydelse för kommunens tillsyn över bestämmelserna i dessa lagar. Skatteverket ska på begäran av en kommun lämna de uppgifter som kommunen behöver för sin tillståndsprövning och tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter.

Utredningen föreslår att Folkhälsomyndigheten ska få ta ut avgifter för all sin tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter, lagen om tobaksfria nikotinprodukter

och alkohollagen. Avgifterna ska ge Folkhälsomyndigheten full kostnadstäckning för tillsynen.

1.5. Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Den nya lagen och förordningen om lustgas föreslås träda i kraft den 1 januari 2026. Även ändringen i lagen (1996:701) om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska unionen och ändringen i offentlighets- och sekretessförordningen om sekretess vid tillsyn av lustgas föreslås träda i kraft detta datum.

Övriga förslag föreslås träda i kraft den 1 juli 2026.

Styckförpackningar med färre än 20 portionsförpackade tobaksfria nikotinprodukter som har tillverkats före ikraftträdandet föreslås få fortsätta tillhandahållas konsumenter på marknaden till och med den 31 december 2026. Även tobaks- och nikotinsnus som innehåller en högre nikotinhalt än 12 milligram per gram och som har tillverkats före ikraftträdandet ska få fortsätta tillhandahållas konsumenter på marknaden till och med detta datum.

En näringsidkare som före ikraftträdandet bedriver alkoholservering på ett svenskt fartyg i trafik mellan Sverige och utlandet föreslås få fortsätta bedriva sådan servering, om näringsidkaren senast den 30 september 2026 ansöker om serveringstillstånd. Har en ansökan om serveringstillstånd kommit in till tillståndsmyndigheten före detta datum, får alkoholserveringen fortsätta till dess beslut i tillståndsfrågan meddelats.

Den som bedriver cateringverksamhet och som redan har anmält serveringslokalen och fått den godkänd av kommunen före ikraftträdandet ska inte behöva göra en ny anmälan för ett serveringstillfälle efter ikraftträdandet.

2. Visitas synpunkter på förslagen

2.1. Lustgas

Visita har inget att erinra mot den föreslagna regleringen och tillstyrker den.

Det är endast försäljningen till privatpersoner som föreslås påverkas. Försäljningen till restauranger och caféer eller företag inom industrin föreslås inte att omfattas av begränsningen. Detta ser vi som betydelsefullt, eftersom bl.a. restauranger – på sätt utredningen också konstaterar – kan ha behov av lustgas ur ett professionellt perspektiv för att vispa exempelvis grädde i sifon.

Vi noterar att Folkhälsomyndigheten föreslås få tillsynsansvar över att lagen om lustgas och anslutande föreskrifter följs. Visita har i och för sig ingen invändning i

sak emot detta, men det måste sägas vara oklart hur Folkhälsomyndigheten ska utöva denna tillsyn i praktiken.

2.2. Tobaksområdet

Visita har inget att erinra mot utredningens förslag i dessa delar och tillstyrker dem därmed.

2.3. Alkoholområdet

2.3.1. Matkravet, kravet på eget kök och mer begränsat matutbud från kl. 22.00

Utredningen bedömer att villkoren för stadigvarande serveringstillstånd som föreskriver krav på eget kök i anslutning till serveringslokalen och tillhandahållande av lagad eller på annat sätt tillredd mat även fortsättningsvis bör gälla. I betänkandet föreslås dock att kravet på att gästerna ska kunna erbjudas ett varierat utbud av maträtter ska ersättas med att gästerna ska kunna erbjudas flera olika maträtter. Det ska inte längre vara ett krav för serveringstillstånd att det finns ett flertal förrätter, huvudrätter och efterrätter. Därutöver föreslås att den tidpunkt då matutbudet får begränsas till ett fåtal enklare rätter tidigareläggs från kl. 23.00 till 22.00. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ska få meddela föreskrifter om kraven i bestämmelsen och om undantag från kraven.

Alkohollagens krav på tillhandahållande av lagad eller på annat sätt tillredd mat innebär att det måste finnas ett flertal förrätter, huvudrätter och desserter att välja bland. Visita anser att det inte är rimligt att generellt kräva ett sådant matutbud. Matkravet med dess nuvarande utformning framstår som förlegat och ställer till onödiga problem och medför onödiga kostnader för många företag. Det är heller inte meningsfullt att ställa krav på att tillståndshavare ska kunna tillhandahålla mat under hela serveringstiden, oavsett tid på dygnet och oavsett om det kan förväntas att någon kommer att beställa mat eller inte.

Visitans uppfattning är att det finns mycket starka skäl för att avskaffa alkohollagens matkrav – och omvänt ser vi inte att det finns några i realiteten vägande skäl för att behålla det. Kravet medför att många restauranger tvingas ha ett matutbud som i praktiken inte efterfrågas av gäster. Reglerna tolkas olika i olika kommuner runtom i landet och märkliga situationer uppkommer inte sällan när alkoholhandläggare ska granska restaurangmenyer för att bedöma om alkohollagens krav är uppfyllt eller inte. Restauranger som önskar serveringstillstånd kan tvingas lägga till exempelvis för- eller efterrätter som de annars inte skulle valt att ha på menyn för att kommunen bedömer att det behövs.

Matkravet är även kontraproduktivt ur ett hållbarhetsperspektiv, eftersom det i vissa fall även medför att restauranger har maträtter på menyn som i verkligheten har mycket låg omsättning och där råvarorna därför måste kasseras återkommande.

Det måste sägas vara inkonsekvent och en uppenbart onödig regelbörda för företagen att det finns ett lagkrav på ett visst utbud av mat i alkohollagstiftningen, samtidigt som det numera – vilket är rimligt och självklart – inte finns något krav på att mat faktiskt ska serveras eller förtäras i samband med servering av alkoholdrycker. Regleringen är helt enkelt krystad och svår att försvara genom logiska resonemang.

Riksdagen tillkännagav den 17 februari 2022 för regeringen att det behöver bli enklare för seriösa aktörer att få stadigvarande serveringstillstånd samt att reglerna bör bli enklare och mindre godtyckliga (bet. 2021/22:SoU10, punkt 5 reservation 7, rskr. 2021/22:150). Riksdagen anförde bl.a. att man bör utreda om kravet på att serveringsställen måste ha ett eget kök i anslutning till serveringslokalen samt tillhandahålla lagad eller på annat sätt tillredd mat bör slopas. Lagstiftningen behöver enligt riksdagens tillkännagivande moderniseras och anpassas till dagens samhälle och det behöver bli enklare för seriösa aktörer att få stadigvarande serveringstillstånd.

Mot ovanstående bakgrund anser Visita sammantaget att utredningens bedömning att det även fortsättningsvis ska finnas ett krav på tillhandahållande av lagad eller på annat sätt tillredd mat för att erhålla serveringstillstånd är långt ifrån tillfredsställande. Vi saknar i hög grad den moderniserande ansats som vi menar är fullt möjlig att förena med ett folkhälsoperspektiv och högt ställda krav på innehavare av serveringstillstånd.

Visita delar inte utredningens bedömning (sid. 186) att alkohollagens matkrav bidrar till en ansvarsfull alkoholserving och att olägenheter i fråga om oordning och onykterhet undviks. Det finns överhuvudtaget inget som underbygger eller stödjer den tesen, som närmast tycks vara ryckt ur luften. Självklart kan och ska ansvarsfull alkoholserving bedrivas och oordning och onykterhet undvikas även om matkravet i alkohollagen slopas. Anmärkas kan också att det givetvis är så att de flesta restauranger kommer att fortsätta bedriva matserving även om matkravet avskaffas. Men de skulle då själva kunna välja utformning och utbud på menyn etc. Och matutbud behöver då inte tillhandahållas av rent formella skäl i de situationer då mat inte efterfrågas.

Av ovanstående följer naturligen att Visita även anser att kravet på eget kök i anslutning till serveringslokalen ska avskaffas. Den regeln medför även ett omotiverat hinder för företag som önskar bedriva alkoholserving att exempelvis effektivisera sin verksamhet genom tillredning av mat i ett centralt kök för distribution till flera restauranger med serveringstillstånd. Även tillhandahållande av mat som inköpts från annan part förhindras indirekt av denna regel. Detta är ytterligare exempel på hur den rådande regleringen hindrar utveckling och effektivisering i företag.

Visitas bestämda uppfattning är att det nu är hög tid för en reform där alkohollagens matkrav och krav på eget kök avskaffas i syfte att modernisera regleringen och

anpassa den efter dagens förhållanden. Detta skulle påtagligt och på ett mycket tydligt och i hög grad efterfrågat sätt minska regelbördan för de företag inom besöksnäringen som önskar bedriva alkoholservice. Som sagt skulle en sådan förändring inte på något sätt stå i motsatsförhållande till bedrivande av en ansvarsfull alkoholservice och motverkande av oordning och onykterhet. Alkoholagens krav i de avseendena motsätter vi oss inte och de skulle ju bestå även om matkravet utgår.

Utredningens förslag att bestämmelsen i 8 kap. 15 § första stycket alkohollagen om att "Gästerna ska kunna erbjudas ett varierat utbud av maträtter" ändras till att "Gästerna ska kunna erbjudas flera olika maträtter" är visserligen positiv i sak eftersom avsikten är att i någon mening mjuka upp matkravet – även exempelvis enbart salladsrätter ska kunna vara tillräckligt – och att avskaffa kravet på förrätter, huvudrätter och efterrätter. Med hänvisning till vad vi har framfört ovan anser vi dock att den föreslagna förändringen mest framstår som en justering på marginalen och är långt ifrån tillräcklig. Även denna ändring i lagtexten framstår för övrigt också som upplagd för nya diskussioner, tolkningar och bedömningar runtom i landets 290 kommuner. Visitas ståndpunkt är alltså – vilket torde ha framgått ovan – att matkravet i stället ska slopas helt.

Matkravet i alkohollagen har visserligen en lång tradition, men det är nu hög tid att ompröva kravet i ljuset av den samhällsutveckling som har skett de senaste decennierna. Visitas bedömning är att den aktuella regleringen i dagsläget i hög grad brister i legitimitet.

På motsvarande sätt förhåller det sig enligt vår uppfattning när det gäller utredningens förslag att ändra bestämmelsen i 8 kap. 15 § första stycket alkohollagen om att matutbudet efter klockan 23.00 får begränsas till ett fåtal enklare rätter till att gälla från kl. 22.00. Återigen en viss förbättring, men långt ifrån tillräckligt när det gäller ansatsen att modernisera lagstiftningen och minska företagets begränsningar och regelbörda.

2.3.2. Föreskriftsrätt beträffande kraven i 8 kap. 15 § alkohollagen

Enligt utredningens förslag ska Folkhälsomyndigheten få meddela föreskrifter om vad som avses med ett eget kök i anslutning till serveringslokalen, tillagad och på annat sätt tillredd mat, flera olika maträtter, enklare rätter och lämpligt antal sittplatser samt ges möjlighet att medge undantag från kraven.

Visita ser betydande risker med att ge sådan föreskriftsrätt till Folkhälsomyndigheten eller någon annan myndighet. Det kan enligt vår uppfattning befaras att det kommer att meddelas detaljerade föreskrifter som på ett icke avsett eller önskvärt sätt kommer att styra restaurangernas matutbud – exempelvis vilket antal maträtter som krävs och nivån på dessa – och lokalernas utformning m.m. Vi motsätter oss därför förslaget i denna del med emfas.

2.3.3. Föreskriftsrätt beträffande utformningen av serveringsutrymmen

Utredningen föreslår att när det gäller serveringsutrymmens utformning enligt 8 kap. 14 § alkohollagen låta regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddela föreskrifter och påpekar att Folkhälsomyndigheten är den myndighet som det ligger närmast till hands att ge möjlighet att meddela föreskrifterna.

Visita ifrågasätter på samma sätt som i avsnitt 2.3.2. ovan lämpligheten i att ge ett sådant bemyndigande till en myndighet beträffande utformningen av serveringsutrymmen. Även här finns det en stor risk för att sådana föreskrifter medför en detaljreglering som försvårar hanteringen för företagen. Detta måste undvikas.

2.3.4. Catering

Utredningen föreslår att den som har stadigvarande serveringstillstånd för cateringverksamhet ska anmäla den tid serveringen ska pågå till kommunen. Enligt nu gällande bestämmelser är det endast den lokal där serveringen ska äga rum som för varje tillfälle ska anmälas till och godkännas av kommunen. Förslaget innebär att en anmälan ska göras för varje serveringstillfälle och att serveringstiden ska godkännas av kommunen innan serveringen får påbörjas.

Syftet med förslaget är enligt utredningen att den som är ansvarig klart ska få besked om under vilken tid som alkoholservice får pågå och att personal måste vara närvarande för att utöva tillsyn m.m. Utredningen framhåller att den problematik i detta avseende som tas upp i utredningen har att göra med att ett antal kommuner under covid-19-pandemin medgav hemleverans av mat och alkoholdrycker med tillämpning av reglerna för catering. Kommunerna godtog då att serveringspersonalen efter leverans av mat och alkohol lämnade tillställningen med hänvisning till att serveringstiden var avslutad vid genomförd servering.

Visita har i sak ingen invändning emot att även den tänkta serveringstiden ska anmälas till kommunen. Däremot har vi svårt att se att tillståndshavaren måste vara närvarande under hela den anmälda serveringstiden. Det kan ju tänkas att anmälan sker med god marginal, men att serveringen sedan i praktiken och av olika skäl avslutas tidigare än vad som angetts i anmälan. Detta måste givetvis vara tillåtet även fortsättningsvis.

Som framgår nedan under avsnitt 2.3.5. har Visita andra synpunkter när det gäller utformningen av reglerna för så kallat cateringstillstånd. Vi anser att 8 kap. 4 § alkohollagen behöver förtydligas så att det tydligt klargörs att servering med stöd av cateringstillstånd får ske även utomhus. Bestämmelsen om så kallat cateringstillstånd har i vissa fall tolkats som att tillståndet endast kan omfatta servering i "lokaler", det vill säga inomhus. Detta är en orimlig tolkning som saknar stöd i förarbetena till lagstiftningen och ett förtydligande behövs därför.

Vi anser också att cateringtillstånd bör gälla även i andra kommuner än den som meddelat tillståndet. Cateringverksamhet är till sin natur sådan att det aktuella företaget ofta har engagemang och uppdrag i olika kommuner. Verksamheten är alltså i normalfallet inte knuten till en specifik kommun och mot denna bakgrund anser Visita att cateringtillstånd ska gälla utan begränsning till den kommun som beviljat tillståndet, dock fortsatt med det nu gällande kravet att tillståndshavaren inför varje serveringstillfälle ska anmäla detta till den kommun där serveringen ska ske. Den aktuella kommunen skulle då få möjlighet att utöva nödvändig tillsyn samtidigt som den administrativa bördan för de aktuella företagen skulle minska.

2.3.5. Visitas synpunkter på alkohollagstiftningen i övrigt

Visita får här ta tillfället i akt att framföra ytterligare synpunkter på den nu gällande alkohollagen. Visita har framfört dessa synpunkter till den aktuella utredningen, men dessvärre har de inte behandlats av densamma – såvitt vi har uppfattat med anledning av att utredaren har ansett att frågorna legat utanför utredningens direktiv.

Visita tillskrev i september 2023 socialminister Jakob Forssmed i syfte att uppmärksamma statsrådet på ovan nämnda problematik samt för att uppmana regeringen till att – om så bedömdes krävas – bredda direktiven för utredningen så att Visitas synpunkter på lagstiftningen skulle kunna behandlas. Detta ledde dock inte till något resultat.

Den nu gällande alkohollagen trädde i kraft 2011 och de erfarenheter Visita och våra medlemsföretag har av den visar att flera brister behöver åtgärdas för att ytterligare förbättra och modernisera regelverket. Att alkoholservering är en ansvarsfull uppgift som kräver regleringar och begränsningar av olika slag råder det i sig ingen tvekan om. Däremot anser vi att ett antal förändringar i alkohollagen nu är nödvändiga för ett mer ändamålsenligt och modernt regelverk.

Visita anser att följande förändringar och förtydliganden (utöver slopandet av matkravet och kravet på eget kök som behandlats ovan och som redan nu kan genomföras) skulle bidra till ett mer ändamålsenligt regelverk och därför behöver genomföras snarast möjligt. Visita uppmanar därför regeringen att tillsätta en statlig utredning för att genomlysna bl.a. frågorna nedan och genomföra en bredare översyn av alkohollagens bestämmelser om främst serveringstillstånd i förenklande och moderniserande syfte.

• Utöka alkohollagens ”normaltid” för alkoholservering till klockan 03.00

Enligt alkohollagen är det kommunen som beslutar under vilka tider alkoholdrycker får serveras. Om inte kommunen beslutar annat, får servering av spritdrycker, vin, starköl eller andra jästa alkoholdrycker eller av alkoholdrycksliknande preparat inte påbörjas tidigare än klockan 11.00 och inte pågå längre än till klockan 01.00 – den så kallade ”normaltiden”. Med tanke på tidens utveckling och den mängd verksamheter

inom de flesta branscher som numera har öppet större delen av dygnet är det hög tid att utöka denna normaltid till att gälla åtminstone från klocka 11.00 till klockan 03.00, om inte kommunen beslutar annat.

- **Sänk kravet på den serveringsansvariges ålder från 20 till 18 år**

Enligt alkohollagen ska den som är serveringsansvarig ha fyllt 20 år och vara lämplig för uppgiften med hänsyn till sina personliga egenskaper och omständigheterna i övrigt. I vissa verksamheter medför denna regel praktiska problem med att hitta serveringsansvariga. Även personer som har fyllt 18 år – dvs. har uppnått myndighetsåldern – och är lämpliga för uppgiften bör kunna utses till serveringsansvariga.

- **Skapa ”en väg in” vid anmälningar av förändringar hos den som har serveringstillstånd**

Enligt alkohollagen ska tillståndshavare anmäla till kommunen när det sker vissa förändringar i verksamheten, till exempel ändringar i styrelsen. Företag med serveringstillstånd i flera kommuner måste då göra en anmälan till var och en av dessa kommuner. Detta behöver ändras så att företagen får ”en väg in” för sådana anmälningar. Det måste vara tillräckligt att anmälan görs hos *en* av de kommuner där den aktuella verksamheten har serveringstillstånd och inte i samtliga.

- **Förtydliga gällande cateringstillstånd utomhus**

Alkohollagen behöver förtydligas så att det tydligt klargörs att servering med stöd av cateringstillstånd får ske även utomhus. Bestämmelsen om så kallat cateringstillstånd har i vissa fall tolkats som att tillståndet endast kan omfatta servering i lokaler, det vill säga inomhus. Detta är en orimlig tolkning som saknar stöd i förarbetena till lagstiftningen.

- **Låt cateringstillstånd gälla även i andra kommuner än den som meddelat tillståndet**

I alkohollagen anges att serveringstillstånd meddelas av den kommun där serveringsstället är beläget. Cateringverksamhet är till sin natur sådan att det aktuella företaget ofta har engagemang och uppdrag i olika kommuner. Verksamheten är således i normalfallet inte knuten till en specifik kommun. Mot denna bakgrund anser Visita att cateringstillstånd ska gälla utan begränsning till den kommun som har beviljat tillståndet, dock fortsatt med det nu gällande kravet att tillståndshavaren inför varje serveringstillfälle anmäler detta till den kommun där serveringen ska ske. Den aktuella kommunen skulle då få möjlighet att utöva nödvändig tillsyn samtidigt som den administrativa bördan för de aktuella företagen skulle minska påtagligt.

- **Förtydliga möjligheten till ”rumsservering” och servering från minibar på campingplatser**

Av alkohollagen framgår att – på hotell som har restaurangverksamhet med serveringstillstånd i sina lokaler – servering av alkoholdrycker eller

alkoholdrycksliknande preparat ske på hotellrummen (rumsservering). På sådana hotell får även servering från minibar på hotellrummet ske. Denna bestämmelse bör omformuleras så att det tydliggörs att servering även kan ske vid ”rumsservering” och minibar i exempelvis stugor på en campingplats som har restaurangverksamhet.

- **Klargör att blandning av drinkar och cocktails i förväg är tillåten**

I samband med att bestämmelsen om tillåtande av kryddning av snaps infördes i alkohollagen uttalades det i regeringens lagförslag att ”Annan ”egentillverkning” av drycker, som inte är blandning på kundens beställning, är fortfarande att betrakta som tillverkning av spritdryck”. Detta uttalande har av kommuner tolkats som att färdigblandning av drinkar i förväg är att betrakta som tillverkning av spritdrycker – eftersom färdigblandade drinkar inte blandas på beställning av kunden. Och tillverkning av spritdrycker är inte tillåtet för en innehavare av serveringstillstånd. Det är inte rimligt att restaurangföretagen inte kan effektivisera sina verksamheter genom exempelvis blandning av drinkar i förväg – och det behöver förtydligas i alkohollagstiftningen att detta är tillåtet.

- **Möjliggör för gäster att ta med serverad dryck till hotellrum**

Utforma lagstiftningen så att det blir möjligt att inom hotell generellt låta gäster medföra alkoholdrycker från baren till hotellrummet. I dagsläget är det inte alltid – beroende på hur serveringstillståndet har avgränsats av kommunen – möjligt för hotell att tillåta att gäster tar med sig serverade alkoholdrycker från baren till sitt hotellrum. Samtidigt är det möjligt för hotellen att servera alkoholdrycker via minibar på hotellrummen. Det bör bli generellt tillåtet att på hotell med serveringstillstånd låta gäster medföra alkoholdrycker från baren till hotellrummet.

2.4. Tillsyn över alkohol, tobak och nikotinprodukter

Visita har inget att erinra mot förslagen.

Vi välkomnar förslaget att ansökan om serveringstillstånd för alkoholdrycker och försäljningstillstånd för tobaksvaror ska göras på ett av Folkhälsomyndigheten fastställt formulär där det framgår vilka uppgifter som ska lämnas och vilka handlingar som ska bifogas ansökan. Detta bör kunna vara positivt utifrån syftet att tillförsäkra en likabehandling av näringsidkarna oberoende av var ansökan görs samt en effektiv tillståndsprövning och tillsyn.

Visita ser också positivt på att Folkhälsomyndigheten föreslås få i uppdrag att tillsammans med länsstyrelserna utforma en lärarledd utbildning för kommunala handläggare om tillämpningen av alkohollagen och lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter vid tillståndsprövningen. Detta bör kunna bidra till att stärka handläggarnas kompetens och till att handläggningen av tillståndsärenden blir mer likvärdig inom landet – vilket vi bedömer att det finns behov av.

2.5. Övriga förslag i betänkandet

Visita avgränsar sina synpunkter på förslagen i betänkandet enligt ovan.

Jonas Siljhammar
VD

Stefan Lundin
Chefsjurist Branschjuridik